tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland. Jaargang 6 1 2007

Fred Koning

Wel en wee van het

Blauwborst. Foto: Han Bouwmeester.

Het Zwanenwater, gelegen tussen Sint Maartenszee en Callantsoog is een belangrijk broedgebied voor veel duin- en moerasvogels. In dit artikel een verslag van de veranderingen in de laatste twintig jaar.

Het Zwanenwater is sinds 1972 eigendom van de Vereniging Natuurmonumenten. Het heeft een oppervlakte van 600 ha waarvan 120 ha water. Vanaf 1985 worden door enthousiaste vrijwilligers de broedvogels volgens de BMP-methode van SOVON geteld.

Rietvogels

De insectenetende echte rietbewoners zoals baardmannetje (1-15), snor (1- 15) en kleine karekiet (35-70) bleven redelijk stabiel. Opvallend is de sterke achteruitgang van de waterral. Vroeger broedden er 25 tot 30 paar, nu nog maar enkele paren. Misschien hangt dat samen met de afname van de hoeveelheid riet. Door verlanding is het totale areaal riet verminderd en de grauwe wilg verdringt het riet. Ook consumeert de grauwe gans veel riet. Rietzanger en rietgors houden van een afwisseling van riet met struweel en andere ruige begroeiing als galigaan en kruipwilg. Hoewel er schommelingen optreden, blijven deze twee soorten zich handhaven met populaties tussen de 30 en 70 paar. Een andere vogel die zich hier goed thuis voelt is de blauwborst. Deze soort broedde voor het eerst in 1985 en vertoonde een spectaculaire toename, die stabiliseerde op 70-75 paar. Vegetaties van riet en struiken waren altijd al aanwezig in het Zwanenwater en de toename van de blauwborst is daarom moeilijk te verklaren. Ze loopt echter synchroon met de landelijke trend.

Bosvogels

Met het ouder worden van de wilgenstruwelen en de bossen van els, berk en eik namen bosvogels als tjiftjaf, zwartkop, zanglijster, merel, staartmees, gaai en vink sterk toe. De grote bonte specht verdubbelde in aantal en in 1999 vestigde zich de boomkruiper. Mezen zijn nog relatief schaars, omdat er in de jonge bossen weinig broedholen zijn. Geheel tegen de trend in andere duingebieden neemt de nachtegaal sterk af. Op veel plekken waar deze soort vroeger broedde, vinden we nu blauwborsten. Met het ouder en hoger worden van de bossen vestigde zich ook de boompieper (1985) aan de randen van de bossen.

Vogels van het open duin

Ten westen van de twee duinmeren liggen struweelarme, geaccidenteerde duinen, begroeid met helm, duinriet, zandzegge en mossen. Dit vormt een optimaal biotoop voor de graspieper, waarvan we meer dan 100 paar tellen. Kneu, roodborsttapuit, grasmus en sprinkhaanzanger zijn hier belangrijke soorten. Opvallend is de toename van roodborsttapuit en sprinkhaanzanger. Dit heeft te maken met de verruiging die in sterke mate optreedt. Stikstofdepositie vanuit de lucht en een mindere begrazing door de sterk in aantal afgenomen konijnen zijn de vermoedelijke oorzaken van deze verruiging. Met begrazing van koeien en paarden wordt gepoogd deze ontwikkeling om te buigen. Dit lukt slechts gedeeltelijk. Helaas krijgen we de stuifplekken en mosvegetaties waar de tapuit zich thuis voelt, niet terug. Deze soort nam dan ook dramatisch in aantal af, en gevreesd moet worden dat de tapuit tot de lange lijst van uit het Zwanenwater verdwenen soorten zal gaan behoren . Paapje, velduil, griel, barmsijs, grutto, tureluur, kokmeeuw en kauw gingen hem voor. De wulp die voorheen met 15 tot 20 paren in het open landschap broedde is nagenoeg verdwenen. Nog slechts enkele paren keren terug naar hun geboortegebied, maar al tien jaar lang worden er geen jongen grootgebracht. Ook deze soort zal, evenals in alle andere duingebieden, verdwijnen door predatie door de vos.

Op veel plekken waar vroeger nachtegalen broedden, vinden we nu blauwborsten

van de broedvogels Zwanenwater

Kleine karekiet. Foto: Han Bouwmeester.

Meeuwen en watervogels

De komst van de vos heeft grote invloed gehad op de meeuwenpopulaties. Voordat de vos zich vestigde in het Zwanenwater broedden er duizenden kokmeeuwen in het zuidelijke deel van het tweede meer en in de zeeduinen broedden grote aantallen zilvermeeuwen, stormmeeuwen en kleine mantelmeeuwen. Door predatie van de vos verhuisden soorten als kleine mantelmeeuw en zilvermeeuw naar het Bokkeneiland, gelegen in het tweede meer. De kokmeeuwen verdwenen als broedvogel.
De lepelaar, jarenlang de trots van het Zwanenwater, broedde in de rietkragen rond de meren. De komst van de vos veranderde dit gedrag en de lepelaars vestigden zich op het Bokkeneiland. De vossen zagen kans zwemmend het eiland te bereiken en wisten in dat eerste jaar van vestiging op het eiland alle nesten te prederen. Toen werd een electrisch raster geplaatst op de oevers van het meer. Dit was heel effectief en tot op heden is het de enige plek waar meeuwen, lepelaars, ganzen en aalscholvers veilig kunnen broeden.
Het eiland is zeer dicht bevolkt en de lepelaars voelen zich er niet erg thuis nu zij omringd zijn door aalscholvers. Deze vogels zien wij regelmatig nestmateriaal uit de nesten van de lepelaars trekken, wat kennelijk voor de lepelaars een reden is om buiten het Zwanenwater te gaan broeden. De laatste jaren neemt hun aantal dan ook sterk af, terwijl op het Balgzand en de waddeneilanden de soort juist toeneemt.
Spectaculaire toename zien wij bij soorten als grauwe gans en brandgans. Beide soorten brengen echter al enkele jaren geen jongen groot, maar worden kennelijk aangevuld vanuit gebieden waar zij minder hinder hebben van vossen. Ook eenden worden zelden met jongen gezien, maar de trends vertonen tot nu toe geen spectaculaire achteruitgang.

De komst van de havik

De vestiging van de havik in 1996 luidde voor sommige soorten een nieuw tijdperk in. Middelgrote soorten als ransuil en groene specht namen af of verdwenen. De ekster kan alleen net buiten het gebied, dicht bij de bebouwing overleven.

Conclusie

In de laatste twintig jaar hebben zich enorme veranderingen in de samenstelling van de vogelpopulatie voorgedaan. Vermindering van het rietareaal, bosvorming en verruiging hebben het landschap veranderd. Maar ook de komst van belangrijke predatoren, zoals vos en havik hebben grote invloed gehad. Deze kunnen positief of negatief worden opgevat. Uit de schaarse rapporten die er bestaan over de avifauna van het Zwanenwater van 100 jaar geleden, blijkt dat 50 jaar later, in het midden van de vorige eeuw, al grote veranderingen plaatsvonden en ook dit stukje illustreert dat alles verandert. Wie kan voorspellen hoe de vogelpopulatie er over 50 jaar uitziet?

Fred Koning
Belkmerweg 37
1754 CG Burgerbrug
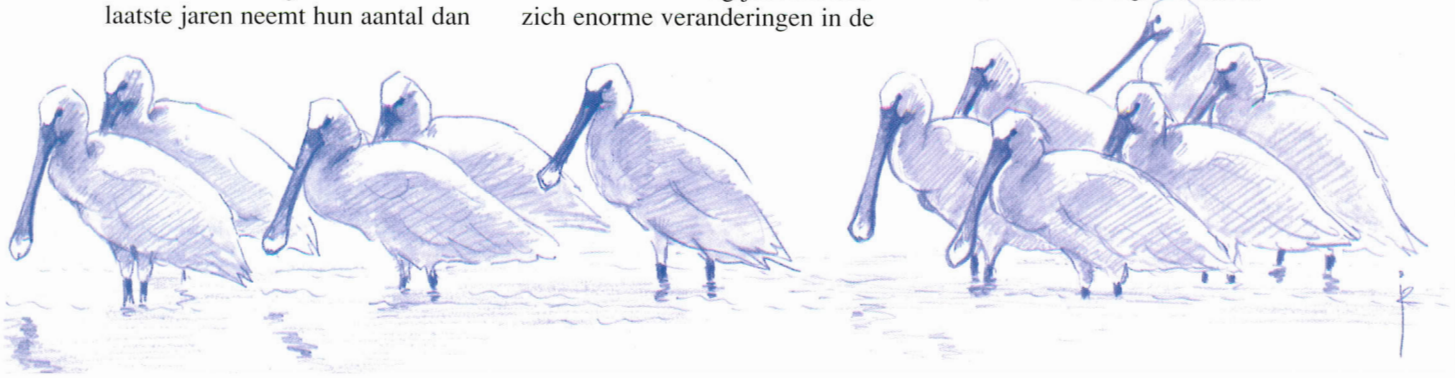
Lepelaars. Tekening: Jos Zwarts.